

АНГЕЛ ДАВИДОВ (Велико Търново)

ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК И СРЪБСКИЯТ КНИЖОВЕН ЕЗИК ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО

(Върху материал от лексиката на Житие на Стефан Дечански)

Огромното дело на Евтимий Търновски и писателите от неговата школа напоследък се подлага на всестранно проучване, осветляват се различни негови страни и то получава все по-широко признание.¹ Това дело процъфтява в България през XIV в., когато тя става, по думите на Д. С. Лихачов, „тем огромным центром, через который проходило византийское влияние в Сербию и Россию, центром, в котором это византийское влияние получало свою славянскую окраску, закреплялось в многочисленных переводах, освященных реформой письменности патриарха Евфимия“². Евтимиевите ученици и последователи подхващат и до-развиват по-нататък основните възгледи за литературата и езика на своя учител — възгледи, манифестирани на практика в неговите съчинения. У някои Евтимиеви следовници художественото майсторство, изяществото и богатството на езика достигат високи върхове. Такъв е и Григорий Цамблак — признат „художник на словото, овладял до съвършенство и свободно живата реч“, „винаги развълнуван поет-лирик“, „оратор-художник“³. Високите качества на своето творчество той проявява както в българската, така и в сръбската, руската и румънската литература⁴.

¹ Вж. по-специално докладите на I международен симпозиум за Търновската книжовна школа (Сб. Търновска книжовна школа. С., 1974). Срещат се и опити да се омаловажи голямата роля на Евтимий в културата на Европейския югоизток (вж. например М. Милиć. Srpski izvori „Pletenija sloves“. Sarajevo, 1975), които още веднъж показват необходимостта от пълно и задълбочено проучване на неговото творчество.

² Д. С. Лихачев. Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России. Доклад на IV Международен конгрес на славистите. М., 1958, с. 15—16. Някои сръбски учени не приемат изцяло това схващане на Лихачов. Вл. Мошин например го смята за „preusko i ednostrano“ (Vl. Mošin, O periodizaciji rusko-južnoslavenskih književnih veza, — Slovo, Br. 11—12, 1962, Zagreb, 102 str.).

³ А. И. Яцимирский. Из истории славянской проповеди в Молдавии. — Памятники древней письменности и искусства, CLXIII, 1906, с. I, III, LXXXII, CLXVI.

⁴ Вж. по-подробно по този въпрос П. Русев. Григорий Цамблак — български, сръбски, румънски и руски писател. — Трудове на ВПИ „Братя Кирил и Методий“, т. IV, 1968, с. 451—473.

Произведение с ярко сръбска тематика, което разкрива особено ярко писателския талант на Цамблак, написано същевременно на книжовния език от Втората българска държава (езика на Евтимиевата школа), е Житие на Стефан Дечански. Неговата художествена стойност е призната в сръбската литературна история и критика. Павле Попович пише за него, че „причање је врло живо и китњасто, и Цамблаково дело у книжевном погледу стоји међу најбољим делима наше биографске книжевности“⁵. Дж. Трифунович го окачествява определено като „уметнички споменик“⁶. Щом като Житие на Стефан Дечански влиза в сръбската литература и език (като се разпространява и чете на езика, на който е написано — българския книжовен език от XIV в., евтимиевска редакция), бесспорно то е изиграло определена роля в изграждането на сръбския книжовен език през средновековието и така представя един момент от развоја на балканските езикови взаимоотношения.

Още А. Майков, говорейки за двоякия характер на старосръбския писмен език, изтъква силното въздействие на старобългарския език върху сръбските книжовници, които „в одном случае... переписывая древнеболгарские книги или сами сочиняя что либо, старались писать по-древнеболгарски... в другом случае сербы, наоборот, старались писать по-сербски“⁷. Към втората категория се отнасят съчинени оригинални или преведени в Сърбия книги, но и те „отчасти по навыку и понятиям своим о книжном языке, отчасти из уважения к предмету своих сочинений и переводов... а отчасти и по образцу книг первого разряда... употребляли тот же самый язык, какой находим в книгах пермесью важнейших, сербизмов“⁸ (разр. м. — А. Д.). Трудът на А. Майков, днес е доста остарял,⁹ но въпреки това редица основни положения, изказани от него, са още валидни.

В по-ново време за началото на сръбския литературен език пише и Б. Унбегаун: „Le slavon a été la première langue littéraire des Serbo-Croates. Chez les Serbes orthodoxes il en remplit toutes les fonctions jusqu'au XVIIIe siècle sans subir aucune concurrence sérieuse de la part des parlers populaires.“¹⁰ „... Si le système phonique de notre texte est serbe, sa morphologie, par contre, est essentiellement slavonne (vieux-slave)“¹¹.

⁵ Павле Поповић. Преглед српске књижевности. II изд. Стара књижевност. Народна књижевност. Дубровачка књижевност. Београд, 1913, с. 37;

⁶ Ђ. Трифуновић. Приповедање и симболи средновековне наше уметничке прозе, в кн.: Стара књижевност, приредно Ђ. Трифуновић. — Српска књижевност у књижевној критици. I. Београд, 1965, с. 156;

⁷ А. Майков. Историја српског језика по споменицима, писаним кирилицом, в свези с историјом народа. М., 1857, с. 45;

⁸ А. Майков. Цит. съч., с. 48. По този въпрос вж. и П. Шафарик. Geschichte der Slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. Offen, 1826, p. 8; V. Jagić. Historija khjževnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, Knjiga prva, Staro doba. U Zagrebu, 1867, p. 160.

⁹ А. Белић. Основи историје српскохрватског језика. I. — Фонетика. Београд, 1960, с. 24;

¹⁰ В. Унбегаун. Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes. Paris, 1935 p. 11; Б. О. Унбегаун. La formation des langues littéraires slaves: problèmes et état de questions. — In: Langue et littérature. Actes du VIIIe Congrès de la Fédération nationale des Langues et Littératures Modernes. Paris, 1961, p. 141.

¹¹ В. Унбегаун. Les débuts..., p. 18.

И. Попович посочва влиянието на „староцърковнославянския език“, което се проявява главно на сръбска територия: „Im Osten wurzelte sich das Altkirchenslavische sehr schnell und sehr fest ein, und es begann auf dem serbischen Boden...“¹² Близкият и родствен на сърбохърватския старобългарски език, изтъква Попович, „е могъл да служи за сръбски писмен език“¹³.

За ролята на старобългарския език в сръбска редакция пише и А. Белич: „У првим почецима книжевног развитка нашег народа Срби и Хрвати имају заједнички језик. То је старословенски език Тирила и Методија у српскохрватској редакцији... Тај старословенски језик у српском делу нашег народа задржао се (писан ћирилицом) до краја XVII и почетка XVIII века... На њему су писани и оригинални споменици српске книжевности (житија, летописи, хронографи, Душанов законик и т. д.), све црквене књиге и многобројна и врло богата преводна книжевност.“¹⁴ И Грицкат също изтъква, че „цела православна територија углавном се задовољавала старословенским језиком“¹⁵. Възможни са били „трансфонетизации“ „трансморфологизации“, а понякога и „транслексикализации“ по посока на сръбското състояние, „али језик од тога ипак није постајао српски“¹⁶.

В светлината на такова разбирање за характера на книжовниот језик на сърбите ќе разгледам лексиката на Житие на Стефан Дечански како језиков компонент, којто се влива почти непроменен во средновековниот сръбски литературен језик. Своите набљуденија съм правил на базата на изцяло ексцерпиран лексикален материјал од Житието, којто сравних и с данните од речника на Даничић.¹⁷ На тој капитален труд мога да се опишат редица лексикални истражувања. Напълно справедливо още Јгич му дава висока оценка.¹⁸ Според Н. И. Толстой „Даничић је у проучавању старог српског лексичког блага дошао до таквих резултата какве још није постигао ни еден други слависта“¹⁹. Макар че речникот днес во многу одношения е вече остарјал, все пак тој си остава засега најпълниот систематичен справочник и източник за сравнения със старосръбската лексика. Освен него, както отбелязва В. Шефанич, „pismo dobili nikakvog solidnijeg rječnika“²⁰. Тоа ми дава основание да го исползувам во моето проучавање въпреки слабостите и недостатците му — неизбежни за онова време. Како смета с пълно основание Житието на

¹² I. Popović. Geschichte der serbokroatischen Sprache. Wiesbaden, 1960, p. 624. Същата мисъл развива и F. Poljanec. Istorija srpskohrvatskoslovenačkog književnog jezika. S pregledom naših dijalekata i istorijskom čitaukom. Zagreb, 1936, p. 69.

¹³ I. Popović. Op. cit., p. 623. За близостта на сръбскиот литературен језик през Средновековието до българскиот вж. и Н. И. Толстой. К вопросу о древнеславянском языке как общем литературном языке южных и восточных славян. — Вопросы языкознания, 1961, № 1, с. 61.

¹⁴ А. Белич. Цит. съч., с. 15.

¹⁵ И. Грицкат. Студије из историје српскохрватског језика. Београд, 1975, с. 19.

¹⁶ И. Грицкат. Цит. съч., с. 38.

¹⁷ Ђ. Даничић. Рјечник из книжевних старина српских. Београд, 1862—1864.

¹⁸ V. Jagić. Historija..., p. 161.

¹⁹ Н. И. Толстой. Бура Даничић како историјски лексикограф и руска лексикографија XIX века. — Научни састанак слависта у Вукове дане, 5, Београд, Нови Сад, Тршић, 11—16 септ. 1275, с. 497.

²⁰ V. Štefanić. Problem rječnika južnoslavenskih redakcija staroslavenskog jezika. — Доклад на славистичниот конгрес во Люблина, 21 септ. 1961, Slovo, 11—12, 1962, Zagreb, p. 181.

Стефан Дечански за сръбски книжовен паметник, Даничич използва и неговата лексика в своя речник (по изданието на Шафарик в Гласник, XI). Той е включил 194 думи, извлечени само от Житието. Фактът, че Даничич не посочва друг източник за тези лексеми, може да има различно обяснение: 1) съответната дума да не е открита в другите паметници от онази епоха (в останалите речникови статии, ако лексемата се среща в няколко паметника, те се посочват, то заедно с контекста); 2) дори да е зафиксирана в друг паметник, съответната дума може да разкрива своята семантика най-пълно именно в Житие на Стефан Дечански.

При анализа на думите, зафиксирани у Даничич, само от Житието на Стефан Дечански, трябва да се види какво е отношението им спрямо лексическата норма на българския книжовен език от XIV в., т. е. нормата, утвърдена и прокарана от Евтимий и неговите ученици. За същността и характера на Търновската книжовна школа е писано немало от различни автори,²¹ но още няма цялостно изследване на оня кодекс от норми (разбиран като идейно-образна, художествено-езикова система), който Евтимий въвежда, а неговите последователи доразвиват и внедряват в своята писателска практика. Главната причина за това е липсата на отделни конкретни проучвания на всички писатели от Търновската книжовна школа, на всички страни от техния език и стил. На сегашния етап тази задача е особено актуална и изисква наред с практическите разработки и теоретическо изясняване на изходните позиции.

Безспорно „езикова норма има във всеки езиков колектив“²², всеки език се проявява в различните свои форми „като конкретно-историческа социална норма“²³. Е. Косериу, като свързва езиковата норма със системата на езика и речта, пише: „Системата обхваща идеалните форми на реализация на определен език, т. е. техниката и еталоните за съответстващата езикова дейност; нормата пък включва моделите, исторически вече реализирани с помощта на тази техника и по тези шаблони.“²⁴ Обобщено казано, „езиковата норма е съвкупност от най-устойчивите, традиционни елементи от системата на езика, исторически отбрани и закрепени от обществената езикова практика.“²⁵ Когато засяга въпроса за нормата в езика, Дора Иванова-Мирчева посочва, че тя освен правопис и графика „обхваща още определена книжовна лексика и фразеология (раз. м. — А. Д.) и синтактична организация на езиковия материал, предпочитани стилно-езикови средства, словоред, дори предпочитания в използването на някои морфологични категории.“²⁶ К. И. Ходова — също изтъква голямото значение на лексическата норма: „До сих пор при изучении лексики древних памятников главное внимание обращали на отступления от литературной нормы — разного рода местные особенности, проливающие свет на языковую обстановку, в ко-

²¹ Без да посочвам библиография по въпроса, ще изтъкна само големите заслуги в това отношение на П. Сырку, К. Радченко, А. И. Якимирски, А. Соболевски, В. Ягич, Д. С. Ляхачов, П. Динев, Д. Иванова-Мирчева и редица други.

²² В. А. Ицкович. Языковая норма. М., 1968, с. 5.

²³ В. И. Кодухов. Общее языкознание. М., 1974, с. 171.

²⁴ З. Косериу. Синхрония, диахрония и история. — Новое в лингвистике. Вып. 3. М., 1963, с. 175.

²⁵ В. И. Кодухов. Цит. съч., с. 173.

²⁶ Д. Иванова-Мирчева. Проблеми на книжовния български език до Възраждането. — Български език, 1972, кн. 6, с. 506—507.

торой создано произведение. Между тем для историка литературного языка именно литературная норма, в частности лексическая, должна быть основным ориентиром и объектом первостепенной важности. Требуется выявить круг и характер лексем, уже вошедших в постоянный обиход литературного языка и приспособленных для его нужд, независимо от их источника, т. е. от первоначальной территориальной принадлежности.²⁷

Когато се говори за лексическа норма, проявена при един писател или писатели от едно направление, една школа, невинаги за норма можем да смятаме най-често употребяваните думи. Именно думите с най-голяма честота можем да срещнем в творчеството на различните писатели, в съчинения (оригинални и преводни) от различни епохи. Затова особено значение придобиват редките думи с честота на употреба от 1 до 3 пъти. Те разкриват спецификата на един автор и фактът, че тъкмо тези думи се повтарят в различни съчинения, е показателен — употребата на редките думи не може случайно да съвпаде. Така ако глаголати, жити, оуподобити са и др. поради своя стилистично неутрален характер и голяма честота можем да срещнем във всички паметници, то глаголовати, жителствовати, приоуподобити са, които имат специфичен семантичен пълнеж и са пряко свързани със стилистично-лексикалните предпочитания на автора, безспорно ще разкриват неговото своеобразие, ще характеризират важни страни от лексикалната система на едно произведение.

Разновидност на езиковата норма е езиковият стил — стил на отделен писател или стил на цяла школа. Представителите на Търновската книжовна школа, макар и различни по своя творчески натюрел, пишат на един литературен език, на един литературен стил. Характеризирайки новия стил, появил се в руската литература от края на XIV в., Д. С. Лихачов в същност посочва основните черти на Евтимиевия стил „плетение словес“ — стил, основан на „най-внимателно отношение към думата: към нейната звукова страна (алитерации, асонанси и др.), към етимологията на думата (съчетания от еднокоренни думи, етимологически еднакви окончания и др.), към тънкостите на неговата семантика (съчетания синонимни, тавтологични и др.), на любов към словесните новообразувания, сложните думи, калките от гръцки и др.“²⁸. В студията си за „литературния етикет“ Д. С. Лихачов определя като негов трети компонент „представите за това, с какви думи писателят трябва да описва извършващото се (разр. м. — А. Д.), т. е. „словесен етикет“²⁹. При това литературните трафарети и шаблони са „само част от литературния етикет“ и те не влизат в творчеството на писателя в механически сбор, а се подбират от него по целесъобразност в зависимост от мирогледните му позиции и от изискванията на жанра. Затова Д. С. Лихачов смята, че „изучаването на литературните канони на руското среднове-

²⁷ К. И. Ходова. К вопросу о выявлении лексической нормы в русском литературном языке древнего периода. — В: Памятники древнерусской письменности. М., 1868, с. 96.

²⁸ Д. С. Лихачев. Цит. съч., с. 24.

²⁹ Д. С. Лихачев. Литературный этикет древней Руси (К проблеме изучения). — ТОДРЛ, т. XVII, 1961, изд. АН СССР, с. 11.

ковие, започнато с трудовете на В. О. Ключевски и А. С. Орлов,³⁰ трябва да бъде... значително разширено (покрай словесните формули следва да се изучават нормите за избора на езика и стила)³¹. Особено важно в тази студия е положението за подбора на думите. По друг повод Д. С. Лихачов отново се спира на този въпрос: „Поиски слова... являются поисками точности выражения, все еще абстрактного содержания.“³²

Нашата задача е да се види характерът на лексиката, която внася Житие на Стефан Дечански, като се анализира от две страни: 1) доколко тя отразява Цамблакови особености, и 2) с кои паметници от историята на българския книжовен език (среднобългарски) тя показва най-голяма близост. Смятам, че този анализ може да даде най-достоверни, точни резултати, ако се разгледат лексемите, липсващи в речника на Садник-Айцетмюлер и зафиксирани у Даничич само от Житие на Стефан Дечански. За нашата цел най-показателни са съществителните, прилагателните и глаголите. Съзнателно не разглеждам наречията, тъй като у Даничич те са непоследователно отбелязани — или липсват, или ги виждаме само някъде в примерите при прилагателните. Такива думи има общо 123 (подредени по азбучен ред): багровндънъ, бездомънъ, безмѣстнѣ, благолъпнъ, благополоучнъ, боговънчанъ, богодъхновенъ, богопрнѣмнъ, бранънъ, братолюбъць, въздѣватн, възврѣннѣ, възноузнтн, възнжрѣшьнъ, възочснтн, възпѣваннѣ, всегдашьнъ, вседръжнтелнѣ (всседръжнтель), всезърнтель, всезърнтельнъ, всеплоднѣ, вѣнъчннкъ, гръннаъ, жнтельствоватн, злачнъ, злодѣнствънъ, злолютьство, злосмраднѣ, зърнтеленъ, нзоставнтн, нзрочнъ, нмовнтъ, нстьцаватн, каденнѣ, камада, каменосѣчьць, ключатн са, козьлогласованнѣ, копрѣнънъ, красованнѣ, крѣтатн, коупьнороднъ, анховьннца, лѣгкость, любодобротънъ, любочьстнѣ, мажъкость, мнрватн, мраморонзвѣан[ън]ъ, мзноговетвънъ, мжченнколюбенъ, наводнаватн, негодованнѣ, ненскоусозловънъ, несъвѣтнѣ, овезчьстватн, обесчаднтн, обетъшаватн, обанставатн, обзннзнтн, оглаоловатн, огннца, одрънъ, ожесточаватн, окржжатн, омразнтн, оржженосьнъ, охочдѣватн, онашатн, послушалаище, потъмненнѣ, приражатн са, прнтнцатн, прноуподоблатн са, правнънъ, пробадатн, промыслнтель, просвѣдъ, прѣванн, прѣводолеватн, прѣпоисоватн, прѣоудоблатн, прѣоудованеватн, пѣснописць, распареннѣ, распослатн, роднтельнъ, рыкнжтн, самодръжавнѣ, сверѣпнтн са, свонствънъ, свѣщенолъпнъ, страдальць, страдательнъ, стръм[н]нна, стръм[н]нна, съвъзатн са, съвъзнтн, съглашатн са, съгннватн, съпнсоватн, съравнѣятн са, съразнтн са, сърасльство, съчааненнѣ, таннкъ, трнвоуънъ,

³⁰ В. О. Ключевский. Древнерусские жития святых как исторический источник. М., 1871; А. С. Орлов. Об особенностях формы русских воинских повестей (кончая XVII в.). — ЧОИДР, 1902, кн. IV, с. 1—50; А. С. Орлов. О некоторых особенностях стили великорусской исторической беллетристики XVI—XVIII вв. — ИОРЯС, т. XIII, 1908, кн. 4.

³¹ Д. С. Лихачев. Литературный этикет..., с. 11.

³² Д. С. Лихачев. Несколько замечаний по поводу статьи Риккардо Пиккио. — ТОДРЛ, т. XVII, с. 677. В цитираната статия авторът отъждествява търсенето на думата със стремежа към конкретизация.

ТЪНКОСТЪ, ОУРАДА, ОУРАЖДАТИ, ОУСАМНТИ СЯ, ОУСТРОУГАНЪНЪ, ОУТОЛЪВАТИ, ОУТРОУЖДАВАТИ, ОУЦЪЛОМЖАТИ, ОУЧНСТНТИ, ХРИСТИАНСТВОВЪНЪ, ЧЕТА, ЧЛАНОВЪНЪ, ЧЪДОНАЧАЛНИКЪ, ШАДЪНИЕ, ЮНОШЕСТВОВАТИ (40 съществителни, 36 прилагателни и 47 глаголи).

Какво е мястото на тези думи в Цамблаковата лексикална система? Една част от тези лексеми се срещат и в други съчинения на Цамблук, а друга част имат еднокоренни съответствия в тях. Сравнението правя с Похвално слово за Евтимий³³, Мъчение на Йоан Нови Сучавски³⁴ и Надгробно слово за Киприан³⁵. Материалът показва категорично тясната връзка на Житието с лексиката на посочените три съчинения. Така благополучиенъ се среща в ЙН, богодъхновенънъ в ПЕвт. (срещу богодъхновенъ в ЖСтД), въздъвати — в ПЕвт., всегдашънъ — в ПЕвт., жителствовати — в ЙН (ПЕвт. и Кипр. имат жителство), истъцнн има в ПЕвт. (срещу истъцавати в ЖСтД); срещу кажденне в ЙН виждаме каденне в ЖСтД; глаголът каючати сЯ (в значение 'подхождам, съответствувам') има съответствие в ПЕвт., и Кипр. с прилагателното (получено от причастие) каючнмъ — в ПЕвт. със значение 'присъщ, подобаваш, приличаш', а в Кипр. — със значение 'подходящ' любовъстне има и в ПЕвт., като в един случай е употребена в аналогичен контекст: Н пръжде въкъса очн наслаждающу любовъстю 43.3 (ЖСтД) — ... ннкому же мощн насытнн се любовъста ввды 31.12; прилагателното мъченнколюбнънъ от ЖСтД се различава само по суфикса от мъченнколюбнъ в ЙН; съществителното негодованне със значение 'негодувание, гняв, възмущение' е употребено от Цамблук както в ЖСтД, така и в ПЕвт. Срещу имперфективния глагол овесъстввати в ЖСтД в ПЕвт. фигурира овесъстнн; в еднакво значение е употребена думата огннца в ЖСтД и ПЕвт.; понашати се среща в ЖСтД и ПЕвт. със еднакво значение — 'укорявам'; в ЖСтД са употребени двойката глаголи (перфективен и имперфективен) прнцнн — прнцнцати. От тях вторият е включен в речника на Даничич само от ЖСтД — той има съответствие в Кипр. — прнцнн със същото значение 'пристигна, притека се'. В ЖСтД и ПЕвт. Цамблук употребява и друга двойка (по вид) глаголи: прнуподоблати сЯ — в Житието и прнуподоблати сЯ в Похвалното слово. По значение обаче те са различни — в ЖСтД изпъква значение 'съединявам се, присъединявам се' (... поле велнко сему прнуподоблат се 31.13); Даничич го превежда с лат. *congruere* в ПЕвт. е регистрирано само значение 'уподобявам се, заприличвам'. Интересно е, че и в латински *congruere* е носител на същите две значения (заедно с други). Пъскому морскому прнуподоблатважце сЯ мнужество 62.12. Глагола

³³ П. Русев, И. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчев. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблук. С., 1971. Съкратено — ПЕвт.

³⁴ П. Русев, А. Давидов. Григорий Цамблук в Румъния и в старата румънска литература. С., 1966. Съкратено — ЙН.

³⁵ Б. Ст. Ангелов. Похвално слово за Киприан. — В: Из старата българска, руска и сръбска литература. С., 1958, с. 180—190. Речник-индекс и превод на Словото направил в дипломна работа под мое ръководство Елена Блажева Маринова. Съкратено — Кипр.

пробадатн виждаме в ЖСтД и в ПЕвт. — и в двете съчинения той има значение 'пробождам' в преносна употреба — 'причинявам някому болка': Люте ѿтъ болѣзньи страдальцоу пробадаемоу 49 (ЖСтД); Въспомнаніемъ отчства и своихъ яко жглимъ прсно пробадаа 61.6. Ръкижти се среща и в ЙН — със същото значение ('ревна, изрева') и в същото лексикално обкръжение (яко зѣрь). Срещу сверъпити са в ЖСтД в ЙН виждаме прилагателното сверъпъ. Съществителното страдальць е употребено в ПЕвт. и ЙН В ПЕвт. се среща и стръмленне. Срещу съгннватн в ЖСтД виждаме неговия перфективен корелат в ПЕвт. — съгннти. И в двата случая глаголите се отнасят към аналогични субекти — тѣло, плътъ. Несвършеният глагол съписовати от ЖСтД има едновидово съответствие в ПЕвт. със същото значение — 'пиша, описвам' (за писателска дейност): Проче мнѣ о снхъ съписовати н(ы)нашнне не ключает се време ЖСтД 40.9; икоже ѿплакоует нже тѣхъ бѣды по тѣнкоу съписоуа Ісхнпъ ПЕвт, 31.3. В ЙН е употребен свършеният вид — съписати — пак в подобна ситуация: М(ж)ч(е)ннѣ... Іванна Новаго, ... съписано Грѣггоріемъ мннхомъ 0.1. Като съответствие на съравняти са от ЖСтД виждаме имперфективния глагол съравнявати в ПЕвт. Контекстът в двата случая показва твърде близка семантика: Стальпъ прѣвелін оутверждень, яко цр(ь) квенномуу высшетоу съравняти се врѣхоу ЖСтД, 31.16; Ннже бѣ хотѣше любомждрѣ д(оу)шевное... плтскаа съравнявати оумнымъ ПЕвт., 26.3. По един път в ЖСтД и ПЕвт. се среща думата танникъ ('който е посветен в най-съкровениите тайни'), употребена и в двете съчинения в уводната част: ... паче съни танникъ велчанши ЖСтД, 1.3. Св(и)мнѣ похваламъ дос(то)ннь, танникъ недѣмъннхъ таннствъ ПЕвт., 1.4. Срещу оураждати от ЖСтД в ПЕвт. намираме съответния възвратен глагол — оураждати са: Зра снхъ бл(а)гочиннне, въ еже шествовати, въ еже оураждати са... весельше са 38.4; тук е запазено по-добре първичното, основното значение — 'спазвам реда, подреждам се', докато в ЖСтД наред със значение 'построявам, подреждам' (за войска) функционира и значение 'приготвям, подготвям, стягам': (Константинъ) ... къ бранн оуреждааше скиптра 21.2 и Воеводы призвавъ, оуреждати повелѣ коннства и къ бранн оуготовати се 37.6. Глаголът оутолквати от ЖСтД има свои съответствия в ПЕвт. — оуталати и оутолити. Във всички случаи значението е едно: 'укротявам, успокоявам, усмирявам'. Във всички примери обект на тези глаголи са отрицателни състояния и прояви: болѣзньи (в ЖСтД), гнѣвъ, звѣнствомъ дыхающее стръмленіе (ПЕвт.). Срещу оутроуждавати в ЖСтД намираме съответно глагол от свършен вид, възвратен, в ПЕвт.; и в двата случая е налице едно и също значение — 'изморявам (се)'.

Не така непосредствени и пълни, но също показателни са примерите за съответствие на енокоренни лексеми.

Срещу красованнне ПЕвт. има две думи с корен крас- (красота, краснтель). Срещу послушаланнне ПЕвт. има четири лексеми с основа послуш-

(послоушаннѣ, послоушатн, послоушьланѣ, послоушьнѣ); промыслитель си кореспондира с промыслъ и промыслатн от ПЕвт. и с промыслѣннѣ от ЙН. Прилагателното злачнѣ има съответствие в ПЕвт. със съществителното злакъ, прѣсѣдъ — в съществителното сѣдннѣ от ПЕвт. В ЖСтД фигурира глаголят прѣдѣстательствоватн, произведен от прѣдѣстательство.

Краткото сравнение, което беше направено, показва ясно, че лексиката, която Даничич приема от Житие на Стефан Дечански, е типично цамблаковска. Като един от най-ярките писатели на Търновската книжовна школа Гр. Цамблак участвува широко в изграждането на нейната лексикална характеристика.

Напълно естествено е да се очаква най-голяма лексикална близост на ЖСтД със съчиненията на Патриарх Евтимий. Какво показва в това отношение сравнението (направено по картотеката в Института за български език по изданието на Е. Калужняцки).

Съпоставката на анализираниите лексеми с речника на Евтимий дава много показателни резултати. Дори в този съвсем ограничен кръг от думи, където има и много хапакси, в 26 процента наблюдаваме пълно покритие. Общи за ЖСтД и за Евтимий са: възмѣстнѣ, благополоучнѣ, Браннѣ, въздѣватн, вьсѣгдашнѣ, вѣнчѣннѣ, жителствоватн, злачнѣ, злосмраднѣ, нстѣшаватн, негодобаннѣ, омразнѣ, обѣтѣшаватн, понашатн, прѣнѣцатн, правнѣнѣ, пробѣдатн, прѣтѣшн, прѣпопѣсоватн, рыкнѣжтн, свѣстѣнѣ, страдалѣцѣ, стрѣмленнѣ, стрѣмннѣ, спѣсоватн, сѣразнѣ са, сѣраслѣство, трѣвоуѣ, оураждатн, оурамнѣ са, оуцѣломѣдрѣтн. Друга част са енокорени образувания, перфективни или имперфективни корелати на глаголите, еднакви структурни модели. Така срещу багровнѣднѣ Евтимий употребява багрѣннѣ, багрѣнѣ; братолюбѣцѣ има съответствие в братолюбнѣ; възпѣваннѣ е производни от възпѣватн, вьсѣдрѣжнтелѣвѣ — от вьсѣдрѣжнтелѣ, което се среща често у Евтимий. Прилагателното вѣнѣжтрѣшнѣ е производно от вѣнѣжтрѣ, вѣнѣжтрѣнѣ. Глаголят клѣчатн са се свързва с клѣчнтн, клѣчнѣ, красованнѣ — с красоватн са, красота, краснѣ — всички употребявани често от Евтимий. Наводѣнѣватн си кореспондира с наводѣненѣ. Имперфективните глаголи със суфикс -ва — обѣзчѣстѣватн, обѣнѣставатн имат съответствия у Евтимий обѣзчѣстѣнтн, обѣнѣстатн. Послоушаннѣ с основата си послоуш- се свързва с послоушатн, послоушьнѣ, послоушатель, послоушьствованнѣ, прѣражатн са — със съществителното прѣраженнѣ, промыслитель — с често срещаното промыслѣ. Срещу прѣвѣлнн Евтимий употребява прѣвѣлнѣ. Пѣснопѣсѣцѣ се свързва с Евтимиевата лексика чрез две сложни думи с първи компонент пѣсно-: пѣснословнѣ, пѣснословнтн, а самодрѣжавнѣ — със самодрѣжѣцѣ. Свѣрѣпнтн са има съответствие в свѣрѣпѣнтн, свѣрѣпѣство. Евтимий не е употребил свѣщенѣнолѣпнѣ, но има композита с първа съставка свѣщено-. Сѣглашатн са е съвсем близък до сѣглашатн,

съгласителни са у Евтимий. Сравнителни има еднокоренно съответствие в прилагателното сърабънъ. С еднокоренните танинъ, танинство се свързва и танинкъ. Съществителното тънъкостъ е производно от тънъкъ (зафиксирано само в Никод. 220). Оутролюватни има съответствие в употребените от Евтимий оутолити, оутолити, а оутроуждаватни — в оутроудити са. У Евтимий няма прилагателното християнствънъ, но у него често се среща християнскъ; щадънни се свързва с щадъти (Никод. 206), а юношествовати — с юноша, юношскъ. Общо 25 думи от тази категория показват ако не пълно покритие, то голяма близост във формално-семантично отношение с Евтимиевата лексика.

По такъв начин около 46 процента от думите, които Даничич включва в речника си само от Житие на Стефан Дечански (думи, липсващи у Садник-Айцетмюлер), са типично евтимиевска лексика.

Интересна е съпоставката на лексемите, отбелязани у Даничич само за ЖСтД, с лексиката на Манасиевата хроника.³⁶ Както е известно, стихотворната хроника на Константин Манасий е била преведена в Търново към 1340 г.³⁷ По-късни преписи³⁸ са правени пак в Търново. Всичко това е дало отпечатък върху общия характер на нейния език. Трябва да се изтъкне по-специално народният характер на лексиката, употребена в Манасиевата хроника.³⁹ Като източнобългарски паметник Манас. показва очевидна близост в лексикално отношение със съчиненията на търновските книжовници. Само от 123 думи в Житие на Стафан Дечански от посочената категория се оказват 21, които имат пълно покритие с Манас. Това са: благолъпнъ, браннъ, вьсегдашьнъ, вънжтръшьнъ, гръннло, клоинти са, любочьстни, наводънати, орженосънъ, окръжатни, омразитни, понашатни, притницати, пръпоасовати са, сваченьнолъпнъ, страдальць, стръмление, съвзитни, съпсоевати, оусрамитни са, оутолъвати. Други 19 думи се различават само по характера на суфиксацията; ожесточавати (ЖСтД) — ожесточати (Манас.), обанствовати (ЖСтД) — обанставати (Манас.), обетъшавати (ЖСтД) — обетъшати (Манас.), прнражатни са (ЖСтД) — прнразитни са (Манас.), провадатни (ЖСтД) — провостни (Манас.), пръводолъвати (ЖСтД) — пръводолъти (Манас.), рыкнжтни (ЖСтД) — рыкати (Манас.), съразитни са (ЖСтД) — съражатни са (Манас.), оуцъломждритни (ЖСтД) — оуцъломждрети (Манас.). В три случая съотношението е между възвратен и невъзвратен глагол: нтъщавати (ЖСтД) — нтъщавати са (Манас.), сверъпитни са (ЖСтД) — сверъповати (Манас.), оутроуждавати (ЖСтД) — оутроудитни са (Манас.). Във втория и третия пример има различие и в суфиксацията. По-особен случай имаме при глаголите въноузитни (ЖСтД)

³⁶ I. Bogdan. Cronica lui Constantin Manasses, traducere medio-bulgară. București, 1922. Съкратено — Манас.

³⁷ К. Мирчев. Историческа граматика на българския език. С., 1963, с. 17.

³⁸ H. Boissin. Le Manassès moyen-bulgare, étude linguistique. Paris, 1946, p. 2—3; К. Мирчев. Цит. съч., с. 17.

³⁹ H. Boissin. Op. cit., p. 113.

срещу *вънзънтн* (Манас.). По такъв начин се оказват 33 думи с еднаква (или почти еднаква) фонетична и морфологична структура — в ЖСтД и в Манас. Това съставлява 27 процента от лексиката, която Даничич извлича само от ЖСтД. Това са думи с различна семантика (конкретна и абстрактна лексика) и от различни стилистични пластове, с разнообразна словообразователна структура. Следователно взаимната връзка по отношение характера на лексиката в двете съчинения не е резултат от случайно съвпадение на изолирани лексеми, а произтича от общността в развойните тенденции на школите, представени от сравняваните произведения, и от близостта в предпочитанията на техните автори. Количеството и процентът на думите, които имат пълно (или почти пълно) съответствие, както посочих, не са малки. При това трябва да се отчита, че близостта в лексикалните системи се изразява и чрез общността: 1) в отделни корени, срещани сравнително рядко, и 2) в еднаквите словообразователни модели. Така срещу *злачьнъ* (ЖСтД) Манас. има *злакъ*, срещу *зълосмраднѣ* (ЖСтД) — *зълосмрадънъ* в Манас., *каденнѣ* (ЖСтД) — *каднѣ* в Манас.; *лъгъкъсть* (ЖСтД) — *лекокъ*, *лекцѣ* в Манас.; *макъкъсть* (ЖСтД) срещу *макъкъ* и две сложни думи с първи компонент *макъ* — в Манас.; срещу *негодованнѣ* в ЖСтД Манас. има глагола *негодовати*, срещу съществителното *несъвътънѣ* (ЖСтД) Манас. има прилагателното *несъвътънѣнъ*, на прилагателното *одрънъ* в ЖСтД съответствува съществителното *одръ* в Манас. и др. под. Явно е, че в лексикалния инвентар, в лексикалната система на авторите съществува потенциална възможност да бъдат употребени и двете лексеми от посочените корелации, но просто съдържанието на произведенията, контекстът не са наложили тяхното привличане и използване.

Неведнъж е подчертаван архаичният облик на тази лексика, традицията и приемствеността спрямо старобългарското словно богатство.⁴⁰ Къде и в какво се проявява следването на традицията в употребата на посочените лексеми, като се има пред вид, че те липсват в двадесетте най-древни паметници на старобългарския език? Приемствеността на Цамблак се проявява главно в две насоки: 1) в предпочитанието му към определени коренни морфемии и 2) в използването на определени словообразователни модели.

Нека видим какво предлагат данните от старобългарските паметници, включени в речника на Садник-Айцетмюлер по първата насока.

Багровндънъ се свързва със старобългарската традиция чрез *багъръ*, *багърнтн*, *багърънница* — и трите употребени само в Супрасълския сборник. *Бранънъ* има най-близко съответствие в прил. *бранъскъ*, зафиксирано само в Супр. *братолъбъць* се свързва с *братолъбъственѣ* — отбелязана също само за Супр. *братолъбъць* се свързва с *братолъбъственѣ* — от-

⁴⁰ К. Радченко. Религиозное и литературное движение в Болгарии в эпоху перед турецким завоеванием. Киев, 1898, с. 333 и др.; И. Гълъбов. Цамблаковото слово за Евтимий и българският книжовен език в края на XIV в. — В: П. Русев, И. Гълъбов, А. Давидов, Г. Данчев. Похвално слово..., с. 61, 81, 84 и сл.; Д. Иванова-Мирчева. Евтимий Търновски, писател-творец на литературния български език от късното средновековие. — В: Търновска книжовна школа 1371—1971. Международен симпозиум, Велико Търново, 11—14 октомври 1971 г. С., 1974, с. 197 и сл.

белязана също само за Супр. въздѣватн има съответствие в глагола въздѣватн — зафиксирани пак само в Супр. възнознтн е най-близък до възнознтн (само в Супр.) и до възнѣзнтн (от Супр. и Син. пс.), възпѣваннѣ се свързва с възпѣватн, отбелязан само за Супр. въседръжнтелнѣвъ има съответствие във въседръжа (само Супр.), въседръжнтелство (само Супр.) и въседръжнтель (Супр. и Син. молитвеник). Въсеплоднѣ има съответствие в прил. въсеплоднѣ (само в Син. молитв.). Злачѣнѣ е производно от злакъ, зафиксирани само от Син. пс. зълодѣнствѣнѣ има следните едноосновни съответствия: зълодѣаннѣ (само от Супр.), зълодѣннѣ, зълодѣнкѣ, зълодѣнство (и трите само от Супр.). Нстъщаватн има най-близко съответствие в нстъшатн, отбелязан само за Супр. и Син. пс. каденнѣ е съвсем близко до кажденнѣ, зафиксирани пак само за Супр. каючатн сѧ — в речника на СА е посочено причастието каючаемѣ (само от Супр.) красованнѣ се свързва с красоватн (само в Супр.), красота (в Син. пс., Син. мол. и Супр.), краса (само в Супр.). Срещу лнховннѣ са основа лнхов- са отбелязани две образувания — лнхованнѣ и лнховатн (и двете зафиксирани само в Супр.). Синонимно образование с корен лг- (лъгнн) има пак само в Супр. Перфективно съответствие на глагола наводняватн — наводннтн е отбелязано само за Супр. Ненскоусозлобѣнѣ си кореспондира с ненскоусѣнѣ, извлечено единствено от Супр. Несъвѣтнѣ се свързва най-близко с несъвѣтъ, несъвѣтъство (и двете думи са отбелязани само за Супр.). Обезчѣствѣватн има съответствие в бѣчѣствоватн — екскерпирано само от Супр., а също и в прилагателното бѣсчѣствѣнѣ (само Супр.) и съществителното бѣсчѣстнѣ (само Супр.). оглаголоватн има перфективно съответствие в оглаголатн (само Супр.) и оглаголаннѣ (Супр.). Ожесточаватн има съответствие в ожесточнтн (само Супр.) и ожесточаннѣ (само Супр.). Окрѣжатн си кореспондира с окрѣжѣ и окрѣжѣнѣ — и двете само от Супр. омразнтн се свързва генетически с омразнтн сѧ (само от Син. пс.). Очевидна е тясната връзка на орѣженосѣнѣ с орѣженосѣствоватн (само от Супр.). Охочудѣватн има перфективен корелат охочудѣтн, зафиксирани само за Супр. Срещу промышлнтель има зафиксирани пак само от Супр. енокоренни лексеми промышлнтн, промышлѣннѣ и промышлѣ. Просѣдѣ има съответствие в безпрефиксните образувания от същия корен сѣдѣ, сѣдннѣвъ (и двете само от Супр.) и съществителното сѣдннѣ (само в Супр. и Син. молитв.). Прѣвѣлнн има енокоренен синоним прѣвѣлнѣ, отбелязан само за Супр. На прѣодоляватн съответствува свършеният глагол прѣодолятн (само Супр.), роднтельнѣ се различава само по суфикса от роднтельскѣ (само Супр.). Рыкнѣнтн се свързва със съответния имперфективен глагол рыкатн (зафиксирани в Супр., Син. пс. и Син. молитв.) Самодрѣжаннѣ има съответствие в две съществителни, отбелязани само за Супр.: самодрѣжнтель и самодрѣжѣць. Свърпнтн сѧ има енокор-

рени съответствия в три лексеми, зафиксирани само в Супр. — *свѣръпъ*, *свѣръповатн*, *свѣръпъство*. Прилагателното *свнствънь* се свързва с наречието *свнствънь* (само от Супр.). Срещу глагола *сѣглашатн сѣ* в речника на СА виждаме единствено прилагателното *сѣгласънь* (само Супр.). Имперфективният глагол *сѣгнватн* има перфективно съответствие в *сѣгнѣтн*, регистриран само в Син. пс. и Син. молитв. *таннѣкъ* не е регистрирана в каноничните текстове, но в Супр. (само в него) срещаме *танъннѣкъ*. Съществителното *тънъкъсть* е производно от *тънъкъ*, зафиксирано само в Супр. *оутроуждаватн* се свързва близко със също така имперфективен глагол — *оутроуждатн*, отбелязан само при Супр. Срещу *хрѣстнѣанъствънь* в речника на СА има едно съответствие — *хрѣстнѣанъскъ* (само Супр.). *Щадѣннѣ* се свързва единствено с глагола *щадѣтн*, зафиксиран само в Супр.

Наред с посочените случаи за съответствие на еднокоренни или едноосновни лексеми от Житие на Стефан Дечански със Супрасълския сборник и отчасти със Синайския псалтир и Синайския молитвеник могат да се отбележат редица случаи, също така много показателни за еднаквите предпочитания при използването на модели за образуване на сложни думи. Така от сложните прилагателни с първи компонент *благо-* (в ЖСтД — *благолъпънь*, *благополоучънь*) в речника на СА (20 на брой) 11 са зафиксирани само в Супр., 2 — в Син. молитв. и 1 — в Син. пс., или общо 14 срещу 6, отбелязани в другите паметници. Сложни прилагателни с първи компонент *бого-* в речника на СА има общо 19 (в ЖСтД — *боговънчанъ*, *богодъхновенъ*, *богопрнѣмънь*). От тях 14 са зафиксирани само от Супр., едно — от Супр. и Син. молитв., и 1 — само в Син. молитв. В други паметници се срещат само 3 прилагателни. Прилагателните композита с първа съставка *мъног-* (които в Житие на Стефан Дечански са общо 10) ни насочват отново към Супр., Син. молитв. и Син. пс. В разглежданата категория прилагателно от този тип е *мъногвѣтъвънь*. То кореспондира с 11 прилагателни от Супр., 4 — от Син. молитв., 3 — зафиксирани едновременно в Супр. и Син. молитв. и едно — в Супр. и други паметници. Връзката на лексиката на ЖСтД с посочения кръг паметници личи още и в сложния глагол *оуцѣломъждѣтн*. В речника на СА има 8 образувания с основа *цѣломъждѣ-*. От тях 4 са отбелязани само при Супр., 1 — в Супр. и Син. молитв., 1 — в Син. молитв. и само две — в други паметници.

Направеното сравнение показва по безспорен начин връзката на лексиката на Житие на Стефан Дечански със Супрасълския сборник — „най-ярко подчертания източнoбългaрски паметник от XI в.“⁴¹.

⁴¹ К. Мирчев. Климент Охридски и развоят на българския език. — В: Климент Охридски. Материали за неговото чествуване по случай 1050 години от смъртта му. С., 1968, с. 41; A. Margulies. Der altkirchenslavische Codex Suprasliensis. Heidelberg, 1927, p. 241, 246—247; W. Vondrák. Über einige orthographische und lexikalische Eigentümlichkeiten des Codex Suprasliensis im Verhältniss zu den anderen altslovenischen Denkmälern. — Sitzungsberichte der Kais. Akad. der Wiss. hist.-philol. Kl. t. CXXIV, 1891; N. v. Wijk. Zur Komposition des altkirchenslavischen Codex Suprasliensis. Amsterdam,

Наред с лексикалната близост на ЖСтД до Супр., който и по време на написване се отнася към старобългарската епоха, наблюденията показват определена близост и до други старобългарски съчинения — написани или преведени през старобългарския период, но известни от покъсни преписи, а именно: Пандекта на Антиох от XI в., словата на Григорий Назианзин (по преписи от XI и XIV в.), съчиненията на Йоан Екзарх, Синайския патерик от XI в., словата на Ефрем Сирий (препис от XIII в.), Симеоновия сборник (Изборник Святославов — 1073 г. и Сборник Святослава 1076 г.), Миней от 1096 и 1097 г. и някои други.

От посочените за анализ думи, липсващи у СА, а у Даничич зафиксирани само от ЖСтД, в Пандекта на Антиох се срещат следните: *вѣздомьнъ*, *богодѣхновенъ*, *братолюбьць*, *гръннъ*, *любочьстнѣ*, *мнрватн*, *омразнтн*, *объннзнтн*, *роднѣльнъ*, *страдальць*. Сравнението е правено по речника на Амфилохий,⁴² за който сам авторът пише, че обхваща „до 4000 слов, по тогашнему моему понятию, заслуживающих внимания“ (с. 5) — според него — подбор на всички „древни думи и изрази“. При такава постановка могат да се очакват и пропуски. В Панд. Ант. намират съответствия и други еднокоренни думи. Срещу *вѣзмѣстнѣ* от ЖСтД там има *вѣзмѣстнъ*, срещу *благолѣпнъ* — *благолѣпъ*, на прилагателното *браньнъ* съответствува съществителното *брань*. На имперфективния глагол *вѣздѣватн* у Ант. съответствува перфективният *вѣздѣтн*. *Вѣсѣдрѣжнтель* от Ант. се свързва с производното прилагателно от ЖСтД *вѣсѣдрѣжнтельвѣ*. Срещу *вѣсѣплоднѣ* от ЖСтД Ант. има производното прилагателно *вѣсѣплоднъ*, срещу *негодование* — *негодовати*. На *обѣтъшавати* от ЖСтД съответствува *обѣтъцати*, на *прнражатн са* — *прнражнтн са*, на *прнтнцати* — *прнткатн*. *Промыслнтель* има родствена връзка с *промыслннкъ* в Ант., *сверѣпнтн са* има съответствие *сверѣпѣ*. *Съгннватн* има перфективен корелат *съгннтн* в Ант., *оутолѣватн* — *оутолнтн са*, *оутроуждавати* — *оутроуднтн са* и др.

В словата на Григорий Назианзин срещаме *вѣзвѣрѣннѣ*, *нмевнтъ*, *любочьстнѣ*, *макъкость*, *объннзнтн са*, *прѣпоисати са*, *прѣпоисати са*, *танникъ*, *чета*, *щадѣннѣ*. В Симеоновия сборник от 1073 г. виждаме следните лексеми, употребени и от Цамблак в ЖСтД: *вѣсѣдрѣжнтельвѣ*, *коупьнороднъ*, *ожесточати са*, *объннзнтн са*, *оглаголовати*, *охудѣтн*, *свонство* (срещу *свонствънъ* в ЖСтД), *сързнтн са*, *щадѣннѣ* (?). У Йоан Екзарх намирам *крѣватн*, *свонство*, *страдательнъ*. В Синайския патерик от XI в. намирам *охудѣтн*, *понашатн*, *свонствънъ*, *съгннтн* и т. н. — по същия начин могат да се посочат думи с пълно или почти пълно покритие в словообразователно и семантично отношение и в останалите паметници — Никоновите пандекти, Йоан Екзарх, Златоструй, Миней от 1096 и 1097 г., Хрониката на Георги Амартол, Ефрем Сирий и др. — по-голямата част

1925; Н. Н. Дурново; К вопросу о древнейших переводах на старославянский язык библейских текстов. Супрасльская рукопись. — Изв. ОРЯС, XXX, 1926.

⁴² Архимандрит Амфилохий. Словарь из Пандекта Антиоха XI века Воскресенской Новоиерусалимской библиотеки. М., 1880.

от които има ясно изразена източнобългарска ориентация по отношение на своята лексика. При това трябва да се отчита, че вземаме съвсем ограничен кръг лексеми — в целия словник на ЖСтД съвпаденията и съответствията ще бъдат неколккратно повече. Това е безспорно свидетелство за пиетета на Цамблак към наследството на Преславския книжовен кръг.

Интересно е да се види каква част от анализираниите лексеми запазват своята жизненост и преминали през вековете, остават като съставна част на съвременния сръбски език. Разбира се, това е задача на отделно изследване, но и тук биха могли да се направят частични наблюдения, които, макар и предварителни, да дадат възможност за някои изводи. Преди всичко трябва да се има пред вид, че поради спецификата на анализиранията лексика не можем да очакваме тя да остане в активния речников запас — както впрочем е и в българския език. Първо, тя е била характерна за отделен писател или група писатели, за отделна школа. Второ, колкото и силна и с дълбоки корени да е лексикалната приемственост, голямата отдалеченост по време — повече от 500 г. — естествено дава своето отражение. Именно затова данните от съвременния сръбски език придобиват още по-голяма стойност. Самото наличие на някои от разгледаните думи в сръбския речник е извънредно показателно. Така от всичко 10 думи при буква „б“ б са посочени в академичния Речник српскохрватског књижевног и народног језика, Београд, 1959 и сл. Това са: *бездоман*, *благолепан*, *благополучан*, *богодухновен*, *брани*, *братољубац*. От останалите четири три пък имат еднокоренни съответствия: срещу *багровндънъ* — *багророђени*, *багрошаран*; срещу съществителното *взмъстнѣ* — прилагателното *безместан*; на *богопрнѣмънъ* съответствуват *богоприимац*, *богоприимство*. Повечето от тези думи са придружени от бележка „застарело“, „религиозно“, „кованица“ (която при братољубац според мене е неточна).

Съвсем очевидно е, че щом тази лексика се е запазила до днес в сръбския език, през средновековието тя ще е била още по-жизнена. Факт е (макар че сега не е предмет на изследване), че много от думите, внесени в старосръбския език от Цамблак (създадени от него или от Евтимий), се възприемат и навлизат в активна употреба у други сръбски писатели от онази епоха. Така Цамблаковата лексика, проникнала в сръбски език отначало като чужда, много скоро влиза в неговия състав, като разширява неговите изразни възможности.

Като се имат пред вид функциите на старосръбския книжовен език, думите, внесени от Цамблак, можем да смятаме за принадлежащи към този приповдигнат стил, който е бил необходим за изразяване на тематиката, разработвана от него и от други автори.

Приключвайки анализа на отделените лексеми, е необходимо да отбележим, че Даничич, който несъмнено смята Житие на Стефан Дечански за паметник на сръбската литература, заедно с това не е включил от него в своя речник около 200 думи. (Причина за това е обстоятелството, че той е извършил не пълна, а подборна ексцерпция според тогавашните лексикографски методи.)

Отделените лексеми, които са зафиксирани от Даничич, и онези, които той не е включил в своя речник, обогатяват сръбския литературен език през средновековието и са безспорно свидетелство за плодотворните българо-сръбски езикови взаимоотношения.